

TIETEELLISEN KIRJOITTAMISEN KYSEEN- ALAISTUKSIA JA KYSEENALAISTAMATTOMUUKSIA

MERJA KINNUNEN & OLLI LÖYTTY (2002).

Tieteellinen kirjoittaminen.

Vastapaino. 204 sivua.

Tieteellinen kirjoittaminen -kirjan toimittajien Merja Kinnusen ja Olli Löytyn lähtökohtana on kaksi tähdennettävää näkökohtaa. Ensiksikin tieteellisessä tekstissä on kyse vakuuttamisen taidosta – monessa merkityksessä. Toisekseen, selkeästi kirjoitettu on myös selkeästi ajateltu. Ja päinvastoin, epäselvästi kirjoitettu on usein myös epäselvästi ajateltu. Umberto Ecoa lainaten toimittajat huomauttavat, ettei kirjoittamisen tarkoitus ole päästä väärinymmärretyksi neroksi, vaan tarkoitus on kommunikoida. Kirjoittajan ja lukijan välisen kommunikaatiosuhteen avainsanoja ovat vakuuttavuus ja ymmärrettävyys.

Kirja rakentuu 15 kirjoittajan artikkelista, joissa näkökulmina ovat tieteellisen artikkelin, kirjarvion, monografian tai laajemman tutkimuksen kirjoittaminen sekä kustantajan tai julkaisijan rooli julkaisukelpoisen tekstin kätilönä. Lukija löytäneen artikkeleiden joukosta muutaman sellaisen, joka osuu juuri omaan tarpeeseen. Tiedelehden toimittajantyön kriteerein kirjasta löytyy puolisen tusinaa muita tieteellisempää artikkelia.

Julkaiseminen on tieteelliseen yhteisöön kuulumisen edellytys, muistuttaa Minna-Riitta Luukka avausartikkelissaan. Luukka on Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutki-

muksen professori. Kyse ei ole yksin oman tutkimuksen julkittuonnista, vaan ennen muuta siitä, että tieteellinen kirjoittaminen prosessina on merkitysten rakentamista. Kirjoittaminen ei siis ole faktojen ja tutkitun tiedon toteamista, vaan itsessään luova, uutta tietoa synnyttävä prosessi, kuten myös viestinnän professori Esa Vähäverron huomauttaa omassa artikkelissaan.

JOUKKOON KUULUMISELLA ON EHTONSA

Minna-Riitta Luukka kirjoittaa tiedeyhteisöjen puhetapojen, tyylien ja ihanteiden tuntemisesta ja noudattamisesta ehtona tiedeyhteisön jäseneksi sosiaalistumisessa. Artikkelin on osaavasti ja asiantuntevasti kirjoitettu. Luukka tuntuu hyväksyvän luonnollisena asiana sen, että eri yhteisöt pyrkivät erottautumaan muista ja tekevät sen viljelemällä toisista poikkeavia viestintätapoja. Nämä kunkin tiedeyhteisön omat pelisäännöt on tarkoitettu noudattaviksi. Tieteellisen kirjoittamisen konventioiden noudattaminen tuo lukijan mieleen suljetun kulttuurin (pöytä- ja tervehtimis)tapojen tuntemisen ja taidon sopeutua niihin. Osa tiedosta on siten hiljaista tietoa, jonka tarkoitus on säilyä asiaan vihkiytyneiden keskinäisenä.

Luukka kirjoittaa näistä konventioihin sopeutumisesta neutraalisti, kyseenalaistamatta tai hienovaraisesti puhumalla ”akatemian inhimillisestä puolesta”. Hän myös perustelee

näkemyksensä. Tiedelehden toimituksessa asiat saattavat näyttäytyä toisinkin. Vallankin aloittelevien kirjoittajien (ja aika usein ammattikorkeakouluissa lopputyötään tekevän) pyrkimys sulautua tiedekäytäntöihin saattaa näyttää koomiselta hienostelulta. Kun konkreettisia asioita käsitteellistetään, vanhasta tutusta piirtoheittimestä saattaa tulla oppimisen konteksti. Toinen esimerkki on kirjoittajan piiloutuminen passiivin taakse. Hyvän äidinkielen ja laadukkaan asiaproosan ohje on juuri päinvastainen: passiivista tulee pyrkiä aktiiviin. Aktiivissa ajattelua edustaa Helsingin yliopiston nettisivuilla oleva tiedekirjoittamisen ohjeisto ~aroval/Tiedelehti/103.htm.

Mutta osa Luukan esiin nostamista käyttäytymissäännöistä kuuluu välttämättömien tapojen piiriin, kuten se ettei omia tuloksia sovi esitellä lopullisina tieteen tuloksina ja oma työ on asemloitava tiedeyhteisön jo olemassa olevan tietovarantoon ja suhteessa siihen. Luukka käsittelee ansiokkaasti lähteiden käytön eri aspekteja, viittaamista toisten tutkijain teksteihin ja omien tulosten suhteuttamisesta aiempaan tutkimukseen. Muiden tutkimusten tuntemus on ehdoton akateemisen pätevyyden ja tieteellisyyden mittari.

Luukan artikkelin yhteyteen on liitetty lyhennelmä Eeva Jokisen ja Raija Julkusen pääkirjoituksesta Naistutkimuksessa vuodelta 1995. Naisten selkeä syrjimineen lähdeviittauksissa on hätkähdyttävä ja surullinen

ilmiö, joka ansaitsisi tulla läpivalaistuksi. Luukka sanoo asian näin: ”Siteeraaminen on kannanotto. Se on yksi keino liittyä koulukuntiin ja osoittaa, kenen kanssa seurustele.” Akateemisen maailman sisään rakentunut syrjintä on yksi osoitus siitä, että ihmisiä kumminkin vain ollaan. Lähteiden käytöllä voidaan politikoida ja taktikoida, kuten Luukan artikkelista on pääteltävissä.

Jyväskylän yliopistosta on myös toinen mielenkiintoisia ajatuksia esiin nostava artikkelinkirjoittaja, Matti Hyvärinen. Hän on yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen professori. Hyvärinen raottaa ovea erilaisille kirjoittamistavoille. Ei siis ole universaalialia normia, vaan muuttuvia paikallisia totuuksia, jotka on tunnettava. Yhtä muita parempaa kirjoittamistapaa ei ole. Hyvärinen nimittäin muistuttaa siitä, mitä laadullinen tutkimus alkujaan lupasi: numeroiden ja käyrien pyörittämisen sijasta elävän kosketuksen kulttuuriin ja ihmisten omaan merkitysten maailmaan. Toisin kuitenkin kävi: nyt hyllyt täyttyvät kuivakkaista laadullisista tutkimuksista.

Hyvärinen kysyy, syntykö laadullisessa tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavan välille hierarkkisia, alistavia suhteita. Artikkeleiden lukijana on helppo vastata: syntyy kyllä tai niitä suorastaan synnytetään. Kun haastateltujen puhe toistetaan ähkimisineen ja maneerisine, jankuttavasti toistuvine täytesanoineen, mutta tutkijan puhe on steriilissä, oikeakielisessä kirjakeleissä, yläpuolelle asetatuminen näyttäytyy välillä räikeänä. Mitä tieteen objektiivisuutta palvelee esimerkiksi se, että haastattelussa joka kol-

mannen sanan ollessa ikävä maneerii (”tota”, niih, niinku...), se kirjoitetaan yhtä monta kertaa näkyviin? Itse asia uhkaa hukkua, mutta haastateltava saadaan vaikuttamaan juntilta.

HYÖDYLLISIÄ OHJEITA

Erinomaisten käytännöllisiä ja hyödyllisiä neuvoja artikkelin suunnitteleva saa Esa Väliiverosen artikkelista Kirjoittaminen prosessina. Se kuvaa luomisen tuskasta ja siitä, miten tuskaa voi helpottaa. Hyviä ohjeita ovat muiden muassa nämä:

- Tyypillisin tapa epäonnistua on aloittaa ilman suunnitelmaa, tavoitteita ja aikataulua.
- Yksi tapa lievittää kirjoittamisen tuskaa on jakaa kirjoittamisen kahteen lajiin, itselle ja muille kirjoittamiseen. Itselle kirjoittaminen on keksimisen ja oppimisen väline, toisille kirjoittaminen on kommunikointia.
- Jokaisesta tekstistä pitää yleensä kirjoittaa monta versiota, ennen kuin se on valmis.
- Tekstiä kannattaa jättää illalla hieman keskeneräiseksi, kypsytämään yön yli.
- Kun teksti on valmis, kannattaa pitää viikon tai useamman tauko, ja antaa teksti välillä toisten luettavaksi.
- Loppuvaiheessa on lähteiden tarkastukset, kielen korjaukset, uudelleentöystöt sekä löysien ja rönsyjen karsimiset (jokaisen kappaleen, lauseen ja sanan kriittinen kyseenalaistaminen). Lopputuloksena kaiken tämän jälkeen voi olla aivan toisenlainen kuin se, mitä alussa lähti hakemaan.

Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipolitiikan professoreilla Arja Jokisella ja Kirsti Juhilalla on pitkäkestoinen kokemus yhdessä kirjoittamisesta, ensin pro gradun teossa,

myöhemmin korkeammassa opinnäytteissä, kuten yhteisessä väitöskirjassa. Vaikka pyrki- myksenä ei ole yksiäänisyys, teksti ei saa näyttää kompromissilta, missä rosot ja kärjet on viilattu pois. Teksti voi olla moniääninen, puntaroida monista näkökulmista ja silti kätkeä kummankin kirjoittajan persoonalliset näkemykset ja olla monografin kaltainen. Jokisen ja Juhilan kokemukset ovat tärkeitä tiiminä artikkeleita kirjoittaville.

MITEN LUKIJA OTETAAN HALTUUN JA SAADAAN LUOTTAMUS

Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella on vankka osuus Vastapainon kirjan kokonaisuudessa. Laitoksesta on myös dosentti ja yliassistentti Merja Kinnunen, kirjan toinen toimittaja. Hänen oma artikkelinsa antaa konkreettisia, oivallisia ohjeita tiedartikkelin kirjoittajille. Samoin kuin Esa Vähäveronen, myös Kinnunen muistuttaa siitä, että olipa kyseessä aloitteleva tai kokenut kirjoittaja, artikkeli on vain hyvin harvoin julkaisukelpoinen ensimmäisen version jälkeen. Merja Kinnunen on koonnut ytimekkään listan virheistä, jotka ovat ominaisia artikkelin ykkösversiolle. Ongelmia voi vähentää kysymällä ensin itseltä, kenelle ja mihin keskusteluun olen kirjoittamassa artikkeleita ja miksi artikkeliani kannattaa lukea.

Merja Kinnunen on myös miettinyt, miten kiireinen, kuormitettu ja kriittinen lukija otetaan haltuun ja miten saadaan hänen luottamuksensa. Hänen esimerkkinsä artikkelin aloittavasta tarinasta on loistava. Lukijan motiivi voi olla monenlainen: hän lukee huvin, hyödyn,

uteliaisuuden, sivistyksen, ajankulun tai pakon vuoksi. Kirjoittajan kannattaa nähdä vaivaa saadakseen lukijoita, jotka haluavat lukea artikkelin vapaaehtoisesti.

Professori Pertti Alasuutarin Tutkimuksesta kirjaksi –artikkeli on hyödyllinen monografiaa tai artikkelia laajempaa tutkimustekstiä kirjoittaville. Tekstin ankkuroituminen aiempaan tutkimukseen ja teoretisointiin on perustavanlaatuinen. Ilman sitä kyse on pelkästä aineistoraportista, joka vasta odottaa tutkijan kädenjälkeä. Hyvä väitöskirja on myös hyvä kirja ja hyvä tutkimukseen perustuva tiedekirja kelpaisi tarvittaessa myös väitöskirjaksi, sanoo Alasuutari. On siis osattava popularisoida ja keventää tekstiä turhasta akateemisesta painolastista. Kriittisinä kohtina tutkimuksen rakenteessa ovat lukujen väliset siirtymät.

MITEN PÄÄSTÄÄN HYVÄÄN TEKSTIIN HIENOTUNTEISESTI

Kirjan toinen toimittaja, Vastapainon kustannustoimittaja Olli Löytty, tarkastelee käsikirjoituksen matkaa painettavaksi kirjaksi kustantajan näkövinkkelistä. Kustannustoimittajan portinvartijatehtävä on vaatia, että teksti ylipäänsä kommunikoi. Kirjoittajan näkökulmasta kustantajan tehtävä on löytää kirjalle lukijat. Sisäpiirille kirjoittamisen vastakohtaksi Löytty nostaa satunnaisen maallikon.

Kirjoittaminen on hyvin henkilökohtainen asia, eikä kustantaja osaa aina suhtautua tekstiin tehtävän vaatimalla hienotunteisuudella, tunnustaa Olli Löytty. Tiedelehden toimituksessa työskentelevän virkasis-

kon intressit ovat samansuuntaisia kuin kustannustoimittajankin. On merkillepantavaa, että itse asiassa vain Löytty puuttuu pontevammin luvottoman monen kirjoittajan heikkoon tai välinpitämättömään äidinkielen hallintaan. Itse pidän ongelmaa polttavana. Aikuiskasvatuksen professorikunnan kunniaksi on todettava, että akateemisuuden sillä tasolla myös kieli – välistä värikäskin – on laadukkaasti hallussa. Ongelma koskee useimmiten muita tutkijakirjoittajia.

Löytyn mainio alaviite Lauri Kotilaisen kirjoittajaoppaasta antaa viitteitä, mistä on kysymys: substantiivitaudin (verbeistä muodostetaan substantiiveja) lisäksi aivan liian monia kirjoittajia vaivaa passiivipaiheet, lauseenvastikerokko, lapamatovirkkeet, sivistyssanojen nuppiinkihahdus, lyhenneripuli, uudissanaummetus, länsiflunssa, muotiluulotaudit ja itsestäänselvyysihottuma.

Selkeä tyyli on huomaamaton, muttei mitäänsanomaton, muistuttaa professori Yrjö Haila artikkelissaan. Hänen näkökulmansa on kirjoittaminen englanniksi.

KRIITIKOKSI ASIAN YMMÄRTÄEN JA PUHTAIN MOTIIVEIN

Tampereen yliopiston opetuksen kehittämispäällikkö Markku Ihosen aiheena on tieteellinen kirja-arvio. Perustavaa on se, että kritiikin kirjoittaja tuntee riittävän hyvin aihealueen, että hän arvioi teoksen sen omista lähtökohdista käsin, että hän pystyy oivaltamaan teoksen ominaislaadun ja sen, mitä utta ja omintakaista arvioitavassa teoksessa on, ettei hän sekoita

omia väittämiään teoksessa esitettyihin ja hänen motiivinsa ryhtyä tietyn kirjan arvioijaksi ovat kestävä. Kritiikin osina hän näkee teoksen esittelyn, teoksen erittelyn ja tulkinnan sekä teoksen arvottamisen. Yrjö Haila pitää kirja-arvioiden kirjoittamista hyödyllisinä siksi, että se opettaa kunnioittamaan toisten kirjoittajien tekstejä ja sanomaan paljon pienessä tilassa.

Vastapainon kirjassa on näkökulmina lisäksi tieteellisen tekstin rakenne (tutkija Jukka Törrönen), tieteellisten tekstien sukupuolet (lehtori Liisa Tainio) ja sukupuolen näkyviin kirjoittaminen (yliassistentti Jaana Vuori) sekä tieteen popularisointi (toimittaja, kirjailija Jaako Heinimäki). Mediakulttuurin professori Mikko Lehtonen päättää kirjan kirjoittamisen mielihyvän tarkasteluun. Kirjoittaminen muokkaa myös kirjoittajaa itseään. Antaessamme merkityksiä todellisuudelle me tuotamme myös itseämme kehityksenantajina, hän huomauttaa ja lisää: ”Kirjoitustyön iloa voi kokea ennen muuta silloin, kun työ ylittää rutiininomaisen velvollisuuksien täyttämisen, kun siihen sisältyy hyppysellinen leikkiä ja mielikuvitusta ja kun sen avulla voi kokea olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin.”

Anneli Kajanto